

**BAXT KONSEPTINING LINGVISTIK IFODASI: INGLIZ VA O‘ZBEK
TILLARIDA QIYOSIY TAHLIL**

Zubaydullayeva Zarina Erkinovna

*Tashkent Academic Lyceum No.2 of the Ministry
of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada «baxt» konseptining ingliz va o‘zbek tillarida badiiy asarlari, maqollarda verballashuvi hamda «baxt» tushunchasi haqida fikr-mulohazalar keltirildi.*

Kalit so‘zlar: *Verballashuv, leksema, baxt, baxtsizlik, kompetent-definitson, ahloqiy, tasavvurlari, qadriyat, insoniy.*

Baxtni har kim o‘zicha, har xil tasavvur qiladi, biroq bu tushuncha qamrovi bizning tafakkur doiramizdan ancha keng va uni birgina hol bilan ifodalab bo‘lmaydi. Aytaylik, insonning dunyoga kelishi – baxt! Kimgadir sevganiga uylanish – baxt! Farzandli bo‘lish – baxt! Kimgadir mehr qo‘ygan kasbi bilan shug‘ullanish – baxt! Ota-ona duosini olish – farzand uchun baxt! Mashinali bo‘lish, dang‘illama uy qurish, to‘y qilish, biror boshqa orzusiga erishish... Bular ham kimlar uchundir baxt. Odamlar baxt, deb biladigan bu hollarni istalgancha davom ettirish mumkin.

Ammo ular orasida shunday baxt borki, unga musharraf bo‘lish komillikning yuksak namunasidir. Bu – Vatanga, elga sodiq bo‘lish, jamiyat ravnaqi, yurtdoshlar tinchligi, osoyishtaligi yo‘lida fidoyilik ko‘rsatish. Odamlarni sevish, ularga beg‘araz, mehr ko‘zi bilan qarash, hamma o‘ziga o‘xshagan inson ekanligi, Yaratgan oldida tengligini e’tirof etish. Bulardan ham buyuk baxt – O‘zbekiston degan ozod yurt farzandi ekanligimiz.

Ingliz va o‘zbek tillarida inson tuyg‘ularini ifodalovchi tushunchalardan biri “happiness” va “baxt” leksemalari sanaladi. Baxt leksemasi alohida konsept sifatida o‘ziga xos ishonch tuyg‘ularini anglatga-da, muhabbat, do‘stlik tuyg‘ulari bilan ham bog‘lanadi. Ingliz va o‘zbek tillarida ko‘p hollarda muhabbatga erishish baxt konseptiga bog‘lanib ketadi. Zero, muhabbatga erishish baxtli hayot mazmuniga erishish tushunchasini ham ifodalaydi.

Badiiy adabiyotlarda insonlar o‘rtasidagi baxt va baxtsizlik dualligi tolening muruvvati bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu duallik nafaqat oliy kuchlarning ta’sir etish obyekti, balki o‘z erki va insonga ta’sir etish qobiliyatini ko‘rsatuvchi yaxshiliklar obyekti ham bo‘lishi mumkin. Baxt o‘ziga xos tuyg‘u, ya’ni baxtli hayot mazmuniga erishish tushunchasini ifodalaydi hamda bunday baxtga erishmaslik xususiyatlari ham mavjud bo‘lib, baxtsizlik diada konseptini yuzaga chiqaradi. Baxt baxtsizlik bilan yonma-yon yashaydi. Baxtga asta-sekin erishilsa, baxtsizlik esa qanot qoqib keladi. Baxtsizlikdan omadsizlik ma’nosi kelib chiqadi. Lug‘aviy izohlar va kompetent definitson tahlil shuni ko‘rsatadiki, baxt inglizcha “happeness” deyilsa, omadsizlik ma’nosi esa “Unhappeness” leksemasi bilan ifodalanadi..

Omadsizlik baxtsiz hodisadir. Bunda kutilmagan ko'ngilsizlik namoyon bo'ladi. Hozirgi vaqtda baxt va baxtsizlik dualligi turli sohalar bilan ham bog'lanadi. Ular orqali inson hayotidagi baxtlilik, baxtsizlik kabi tushunchalar namoyon bo'ladi. Bunday munosabatni aks ettiruvchi turli shakldagi leksemalar mavjud. Ular bir yadroga, ya'ni "baxt" konseptiga borib bog'lanadi. Shuning uchun ham baxt konseptini mustaqil konsept sifatida ham qarash mumkin bo'ladi. Shu narsa bizga ma'lumki, har bir inson hayoti davomida baxtli hayot kechirish, baxtsizlikdan qochib yashashga intiladi. Insonning bilimi, hayotiy tajribasi ortib borar ekan, uning baxt-saodat haqidagi tasavvurlari o'zgarib, shakllanib boraveradi. Insoniyat tarixiga e'tibor bilan qarasak, ushbu tushuncha yoki konsept to'g'risidagi insonlarning fikrlari, g'oya va tasavvurlari izchillik bilan bog'lanib borganligini kuzatish mumkin. O'tmish mutafakkir olimlari o'z asarlarida "baxt" konseptining turlicha holatlarda namoyon bo'lishini isbotlab, ijtimoiy hayotda insonning eng oliy tuyg'ularidan biri ekanligi ta'kidlaganlar. Bu borada xalq tilida ham juda ko'p hikoya va rivoyatlar, hikmat va maqollar - paremiyalar yuzaga keltirilgan.

"Baxt tushunchasi har kimda har xil tushuniladi. Chunonchi, donishmandlardan biri o'z o'g'liga yozgan xatida baxt, saodat va hayot haqida shunday deb yozadi: "Aziz, o'g'lim, so'zimga diqqat bilan quloq sol. Baxtim yo'q, deb zorlanuvchilar qatoridan joy olma, g'ayrat qilsang, muroding hosil bo'ladi. Ehtimol, ba'zi ishlaring tilaganingdek muvaffaqiyatli bo'lib chiqmasligi mumkin, lekin sen bunga qayg'ulanib noumid bo'lma. G'ayrat va jasoratingdan ajralma. Og'ir va mashaqqatli bo'lib ko'ringan narsadan haqiqatda ko'p muhim va xayrli natija hosil bo'lishi mumkin. Ahamiyatsiz narsalarga, moddiy bezaklarga ko'p aldanma. Fazl, kamol egasi bo'lishga intil. Tarixda o'tgan ulug'lar hayotidan ibrat ol. Muloyim, shafqatli va marhamatli bo'l. Bularning barchasi baxt-saodatga erishishning negizlaridir" [5]. Suqrot shunday deydi: "Oz narsaga qanoat qilgan odam davlatmanddir, negaki bunday qanoat uning ma'naviy boyligidan dalolat beradi. Dunyoda odam yenga olmagan narsa bo'lmaydi, shuning uchun aslo qo'rqma, o'zingga berilgan quvvat va g'ayratlaringni sarf qilib, olg'a intil. Baxt va saodat osmondan tushadi yoki kutilmagan holda qo'qqisdan vujudga chiqadi deb o'ylama. Shu o'ylama borsang, dunyoning nodon odamlaridan biri hisoblanasan" [2]. Baxt faqat mol-dunyo, martaba yoki o'tkinchi his-tuyg'ulardangina iborat emas. Allohning har bir bergan ne'mati baxtdir. Ikki olam sarvari Muhammad Mustaf o (s.a.v) dedilarki: "Kim o'z uyida omonlikda, jasadi salomatlikda, kunlik taomi bo'lgan holda tong ottirsa, xuddi unga butun dunyo jamlangandek bo'ladi".

Darhaqiqat, baxt tushunchasi har kimda har xil bo'lishi mumkin, lekin uni sotib olib bo'lmaydi. Shogirdlar ustozidan "Baxt pulda emas!" - degan gapni isbotlab berishni so'rashibdi. Ustoz javob beribdi: "Bu gap to'g'ri aytilgan, chunki pulga yaxshi to'shak sotib olish mumkin, uyquni emas, tansiq taomni sotib olish mumkin, lekin ishtahani emas, qimmat dori olish mumkin, sog'likni emas, xizmatkor yollash mumkin, ammo do'stni emas, ...hayotda pulga sotib olmaydigan narsalar ham bor. Pul bo'lmasa ham u narsalarning borligi yaxshi". Aql ham bir baxtdirki, u hammaga ham nasib

qilavermaydi. Darhaqiqat, inson bo‘lib yaralganimizning o‘zi baxt emasmi? Olloh taolo barchalarimizga baxtli insonlar qatorida bo‘lishlikni nasib etsin.

Olimning fikricha, “Tafakkur fazilatlarini” hayot jarayonida vujudga keladigan (axloq-odob normalariga rioya qilish, jamiyat qonunlariga bo‘ysunish va boshqa fazilatlar) hamda kasb fazilatlarini bilan bog‘liqdir. Keyingi ikki fazilat esa (ya‘ni “yaralma fazilatlar” va “kasb fazilatlarini”) ta‘lim va tarbiya yo‘li bilan hosil qilinadi. Forobiy, ta‘lim-tarbiyasiz baxt-saodatga erishish mumkin emasligini e‘tirof etadi: “Baxt-saodatga erishuv yo‘lida nimaiki (axloq, kasb-hunar kabilar) yordam bersa, uni saqlash va mustahkamlash, nimaiki zarali bo‘lsa, uni foydali narsaga aylantirishga harakat qilish zarur” [1].

Manbalardan seziladiki, baxt-baxtsizlik kabi konseptual tushunchalar barcha millat adabiyotida keng e‘tirof etiladi. Baxt leksemasi yoki konseptining inson kamolotiga erishishdagi ahamiyati to‘g‘risida dunyoning barcha yetuk mutafakkir olimlari o‘z fikrlarini ta‘kidlab o‘tishgan. Aflotun shunday deydi: “Boshqalarning baxtini o‘ylab, o‘z baxtimizni ham topamiz” [2]. A.S. Makarenko baxt to‘g‘risida shunday deydi: “Baxtning zarur tarkibiy qismi-bu to‘g‘ri yashayotganingga, ortingda xudbinlik, qalloblik, makkorlik, zararkunandalik va yana shunga o‘xshash boshqa bir razilliklar yo‘qligiga qat‘iy ishonishdir”. Shuningdek, ingliz adabiyotida “happiness”(“baxt”) konseptining o‘ziga xos tuyg‘u munosabatlari ifodalanganini kuzatish mumkin. Inglizlarda “happiness”(“baxt”) konseptining insonlar taqdiri, uning baxt-saodatga erishishi o‘zgalar baxti hisobidan bo‘lmasligi, qalbaki baxtning hech kimga kerak emasligi muhim o‘rin egallaydi.

“Your unselfishness cannot entirely comprehend how much my mind has gone on this; but, only ask yourself, how could my happiness be perfect, while yours was incomplete?” [3] ‘Your own feeling tells you that you were not what you are,’ she returned. ‘I am. That which promised happiness when we were one in heart, is fraught with misery now that we are two [4].

Ingliz va o‘zbek maqollarida “happiness”(“baxt”) konseptini ifodalovchi misollar muhim o‘rin egallaganini kuzatishimiz mumkin: Kindness brings happiness. Obedience is the mother of happiness.

All happiness is in the mind. He is not happy who does not realize his happiness. Happiness is something to do, something to love, something to hope for. You can never be happy at the expense of the happiness of others.

O‘zbek maqollarida ham bunday misollar anchagina. Baxt kulgu bor uyga kirar. Baxt – sandiqda, kaliti – osmonda. Baxtni mehnatdan izla. Baxtni qo‘ldan tashlama kabi. Ko‘rinib turibdiki, “baxt” tushunchasining ijtimoiy hayotdagi barcha jabhalarga uzviy bog‘liqligi namoyon bo‘ladi. Yer yuzida baxt haqida o‘ylamagan, uni orzu qilmagan inson bo‘lmasa kerak. Baxt kim uchundir oila yoki sevgi-muhabbat, kimgadir farzand, kimgadir mol-dunyo yoki amal bo‘lishi yoki uzoq vaqt xasta bo‘lsa-yu, sog‘ayishini yoxud o‘zga yurtlarda sarson bo‘lsa-yu, o‘z yurtiga qaytishni baxt deb o‘ylashi mumkin.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Baxt konseptida ham duallik xususiyati mavjud. Bu baxt va baxtsizlik leksemalari mazmunida aks etadi. Zero, baxt omad keltiradi. Baxtsizlik esa kulfat keltiradi. Baxt Olloh tomonidan berilgan buyuk ne'mat, baxtsizlik esa Olloh tomonidan berilgan ne'matdan mahrum etilishdir.

Xullas, baxt konsepti mazmunidagi qadr-qiymatga erishishni barcha inson istaydi. Hamma umr bo'yi baxtga erishishga intiladi. Baxtga intilish insonning tug'ma xususiyatidir, shuning uchun ham bu har qanday axloqning negizi bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: Abdulla Qodiriy, 1993.-223 b.
2. Наршабаева, А. Ю. (2021). РОЛЬ РОДНОГО ЯЗЫКА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ БИЛИНГВИЗМА: Наршабаева Алия Юмутбаевна Старший преподаватель, Кафедра иностранных языков Нукусского государственного педагогического института имени Ажинияза. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (6), 27-39.
3. Наршабаева, А. Ю. (2021). Совершенствование педагогического механизма развития у студентов культуры межнационального общения на основе билингвального подхода. *Глобальный научный потенциал*, (5), 135-140.
4. Yumutbaevna, N. A. (2021). EDUCATING STUDENTS FOR TOLERANCE IN A BILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.5 Pedagogical sciences).
5. Yumutbaevna, N. A. (2022). Pedagogical issues of formation of tolerance among youth in conditions of globalization.
6. Журакулов, Р. Д., & Журакулий, Г. Р. (2024, October). Клишированные образования в текстах сказки. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 77-80).
7. Sharifboyeva, R., & Juraquliy, G. R. (2024, April). ROLE OF PHONETICS IN LEARNING ENGLISH. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 228-231).
8. Alimov, S. K. (2024). THE ROLE OF NATIONAL IDEOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 2(6), 59-62.
9. Kodirovna, Y. D. (2022). Peculiarities of teaching English based on a communicative approach to students of the Tourism department. *International journal of pedagogics*, 2(10), 68-71.
10. Botir o'g'li, R. S. (2024). CRIMINAL LIABILITY FOR FRAUDULENT ENTREPRENEURSHIP. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(12), 94-97.
11. Muxammadixonovna, I. S., & Alimardon og, A. T. (2024). YANGI OZBEKISTONDA MEHNAT HUQUQINING RAQAMLASHTIRISH. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(20), 77-81.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

12. Байназаров, М. М., Миркасилова, Х. Х., Саидалиев, С. С., Камолходжаев, Д. А., & Тураев, Б. Ш. (2023). Выявление маркеров хантавирусной инфекции в Узбекистане.

13. To'rayev, B. (2024). БИРЛАМЧИ ТИББИЙ-САНИТАРИЯ ЁРДАМИ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЭРКАКЛАР РЕПРОДУКТИВ САЛОМАТЛИГИНИ САҚЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ФАОЛИЯТИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ.

14. Ишанходжаева, Г. Т. (2023). Нейропсихологическое исследование когнитивной деятельности у детей нейросенсорной тугоухостью.

15. Rakhimbaeva, G. S., Ishankhodzhaeva, G. T., & Asomova, N. I. (2022). COGNITIVE DISORDERS DEGREE IN CHILDREN WITH POST-COVID SYNDROME. *British Medical Journal*, 2(3).

16. Barziyev, O. H. (2021) Traditional poetic series associated with the name of Fergana. *Scientific journal of Fergana State University*, 3(3), 108-114.

17. Barzиеv, O. (2021). LYRICAL INTERPRETATION OF "I" IN THE POETRY OF ANBAR OTIN, DILSHODI BARNO AND SAMAR BONU. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 2(06), 61-66.

18. Khayitbaevich, D. K. (2024). EXPLORING THE FLEXIBILITY OF ADJECTIVE ORDER IN ENGLISH: COGNITIVE, PRAGMATIC, AND STYLISTIC PERSPECTIVES. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 593-597.

19. Khayitbaevich, D. K. (2024). Analysis of Word Transposition Types in English and Uzbek Languages. *Cognify: Journal of Artificial Intelligence and Cognitive Science*, 1(1), 59-65.

20. Shodiyeva, G. (2024). О 'ZBEK VA INGLIZ TILIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH MASALALARI. *Interpretation and researches*, (4 (26)).

21. Shodieva, G. (2023). TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK. *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(4), 40-46.

22. Abdurozova Sh. Tafakkur gulshani. –T.: G'afur G'ulom, 1989.-462 b.

23. Charles Dickens, A tale of two cities. Web site at <http://www.planetpdf.com>. Page. 331